

Połityka przestrzenna

STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA GZM

Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia (GZM) to najbardziej zurbanizowany i najgęściej zaludniony obszar województwa śląskiego, stanowiący ponad 20% jego powierzchni (2554 km²) i około 50% populacji województwa (2,2 mln). Na północny-wschód od GZM znajduje się Jura Krakowsko-Częstochowska, a na południe Beskidy.

Wyróżniające cechy przestrzenno-funkcjonalne GZM to:

- **policentryczna struktura:** złożona z 41 gmin o różnej wielkości, gęstości zaludnienia, zasobności i potencjale rozwojowym (26 gminy miejskie, 13 wiejskie, 2 miejsko-wiejskie);
- **duży udział lasów:** 40% powierzchni GZM, częściowo ukształtowane w latach 60. – 70. XX w., jako tzw. Leśny Pas Ochronny Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, uzupełnione o zbiorniki wodne pochodzenia antropogenicznego;
- **liczne tereny i obiekty poprzemysłowe:** związane z przemysłem ciężkim, opartym na górnictwie i hutnictwie, intensywnie działającym do końca lat 80. XX w.; wiele obiektów to dziedzictwo przemysłowe, o cennych walorach

historycznych i architektonicznych.

Cechy te sprawiają, że GZM nie ma swojego odpowiednika w Polsce, natomiast istnieją podobieństwa między GZM a Zagłębiem Rhury w Niemczech lub regionem Nord-Pas-de-Calais we Francji.

Pod względem przestrzenno-funkcjonalnym w GZM wyróżnia się dwa obszary:

- **rdzeń GZM: 18 gmin**, w tym 13 miast na prawach powiatu (najbardziej zaludnione i uplasowane najwyżej w hierarchii pełnionych funkcji metropolitalnych) i 5 gmin miejskich (wpływające na zwartość przestrzenną obszaru i posiadające funkcje ponadlokalne); cechuje się brakiem wyraźnych wewnętrznych granic administracyjnych, a także wspólnymi historycznymi uwarunkowaniami rozwoju – intensywną industrializacją i urbanizacją trwającą od XIX w.;
- **otocznie rdzenia GZM: 23 gminy**, w tym gminy miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie, o niższym niż rdzeń GZM – stopniu zurbanizowania, gęstości zaludnienia i uprzemysłowienia, oraz z dużym udziałem terenów leśnych i rolnych.

Gminy tworzące dziś GZM podlegały i podlegają ciągłym przemianom społeczno-gospodarczym. Od lat 90. XX w. była to transformacja obszaru przemysłowego w poprzemysłowy. Obecnie zaś toczy się tu transformacja energetyczna. Wymienionym przemianom towarzyszy coraz intensywniejsza metropolizacja. Priorytetami w tym procesie są: wzmacnianie spójności przestrzennej, społecznej i gospodarczej GZM, kreowanie atrakcyjnych warunków zamieszkania, rozwój funkcji metropolitalnych, a także adaptacja do zmian klimatu, jak również zachowanie wartościowego historycznego dziedzictwa poprzemysłowego i jego wykorzystanie w kreowaniu nowoczesnego wymiaru GZM.

POLITYKA PRZESTRZENNA – ELEMENT DOKUMENTU STRATEGICZNEGO

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na obszarze metropolitalnym należy do zadań związku metropolitalnego – zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (art. 3 ust. 2a). Kształtowanie ładu przestrzennego jest jednym z zadań publicznych GZM, wprost wpisanych w ustrojową ustawę o związku metropolitalnym w województwie śląskim (art. 12 ust. 1). Zadania te służyć mają tworzeniu atrakcyjnych warunków zamieszkania i poprawie jakości życia. To procesy składające się z różnego typu aktywności o zróżnicowanej skali, nierzadko o interdyscyplinarnym charakterze. Dlatego też realizowane są przez określone departamenty GZM.

Narzędziem odnoszącym się wprost do przestrzeni na poziomie metropolitalnym jest obligatoryjny element strategii rozwoju związku metropolitalnego – wyrażony w formie tekstowej i graficznej, jako:

- **ustalenia i rekomendacje w zakresie polityki przestrzennej;**
- **model struktury funkcjonalno-przestrzennej (rysunek).**

Oznacza to, że ustalenia strategiczne powinny mieć – na ile to możliwe – odzwierciedlenie w wymiarze przestrzennym. Takie rozwiązanie zostało wprowadzone w listopadzie 2020 r., w ramach nowelizacji pakietu ustaw. Jej celem było dążenie do integracji planowania strategicznego z przestrzennym (na każdym szczeblu struktury administracyjnej).

Tym samym nie jest aktualny wcześniejszy przepis prawa, mówiący o wymogu opracowania metropolitalnego dokumentu planistycznego pn. *Ramowe Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii*, a zapisy dot. polityki przestrzennej ujęte są w dokumencie pn. *Strategia Rozwoju GZM na lata 2022 – 2027 z perspektywą do 2035 r.* Jej narzędziem wykonawczym będzie Metropolitalny Program Działań Strategicznych, zawierający zestaw projektów do realizacji przez GZM.

AKTYWNOŚCI GZM ODNOSZĄCE SIĘ DO PRZESTRZENI I WARUNKÓW ŻYCIA

Rodzaj i skala aktywności w zakresie kształtowania przestrzeni, a szerzej warunków życia, zależne są od kompetencji GZM, które w porównaniu do uprawnień gminy są bardziej ograniczone i zwykle mają charakter nieinwestycyjny. To m.in. różnego typu analizy i dane przestrzenne, jak np.:

- mapa dostępności przestrzennej: miasto 15-minutowe (rozwiązanie pozwalające na analizę dostępności usług publicznych i terenów zieleni publicznej (parków) w bliskiej odległości od dowolnie wybranego miejsca, tj. w zasięgu dojścia pieszego i rowerowego do 15 min. lub w odległości do 2 km); narzędzie to służy promowaniu idei miast zwartych i ograniczaniu zbędnych dojazdów, zwłaszcza samochodami (2022 r.);
- mapa zbiorcza kierunków zagospodarowania przestrzennego: 41 gmin GZM (zestawienie obowiązujących rysunków studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin) wraz z linkami do dokumentów źródłowych na Biuletynach Informacji Publicznej gmin członkowskich – okresowo aktualizowana od 2020 r.;
- mapa GreenGZM: parki i skwery w GZM prezentowane na tle kompleksów leśnych (parki dodatkowo zilustrowane zestawem zdjęć i krótką informacją o ciekawostkach i atrakcjach) – aktualizowana od 2020 r.;
- mapa demograficzna: przedstawiająca szczegółowe rozmieszczenie ludności w 2019 r., wraz z informacją o zanotowanych zmianach od 2014 r. (przyrost lub ubytek liczby mieszkańców), opracowana na podstawie danych z rejestru PESEL (2019 r.);
- koncepcja metropolitalnych powiązań drogowych na obszarze GZM: wyznaczająca 10 priorytetowych metropolitalnych powiązań drogowych do realizacji w pierwszej kolejności, na tle układu dróg istniejących i planowanych/projektowanych o kluczowym znaczeniu dla transportu drogowego w GZM, dla zapewnienia efektywnych

powiązań wewnętrznych i zewnętrznych dla GZM (2019 r.).

Inne przykłady zadań związanych z przekształcaniem przestrzeni, a szerzej poprawą warunków życia to:

- prace nad złożonym i wieloletnim zamierzeniem projektowym i inwestycyjnym, jak budowa Kolei Metropolitalnej;
- wdrażanie zrównoważonej mobilności miejskiej (nie tylko jako rozwój i upowszechniania publicznego transportu zbiorowego, ale i udostępnianie przestrzeni publicznych dla pieszych, minimalizowanie transportu indywidualnego, itp.);
- rozwój dróg rowerowych (z uwzględnieniem ich ciągłości, w tym budowa Velostrad);
- upowszechnianie rekreacyjnej, zdrowotnej i estetycznej roli terenów zieleni publicznej oraz podkreślanie roli niebiesko-zielonej infrastruktury w adaptacji miast do wyzwań klimatycznych (np. promowanie tzw. metropolitalnych łąk kwietnych).

GZM wybrana też została jako przedmiot wieloaspektowych badań o charakterze przestrzennym i społeczno-gospodarczym w ramach projektu GOSPOSTRATEG (realizowanego przez Instytut Rozwoju Miast i Regionów w latach 2020 – 2021). Celem tych badań było wypracowanie modelowych rozwiązań w zakresie rozwoju regionalnego i integrowania działań ponadlokalnych dla wzmocnienia roli planowania przestrzennego w zarządzaniu i kształtowaniu procesów urbanizacji w Polsce. Bezpośrednim rezultatem projektu dla GZM są zeszyty metropolitalne – materiał analityczny, użyteczny m.in. dla prac nad Strategią Rozwoju GZM, jak i innych bieżących zadań.

Więcej informacji dotyczących polityki przestrzennej dostępnych jest na portalu internetowym infogzm.metropoliagzm.pl.